

Horváth Judit

A SZIRÉNEK ÉLETRAJZA AZ „ARGONAUTIKÁ”-BAN

Mítosz és költői nyelv

A görög mítoszoknak, miközben történeteket mesélnek el, maguknak is van történetük. A mítoszok is megszületnek, élnek, és szép lassan meghalnak. Meghalnak, amennyiben a költészet, a képzőművészet, a kultusz, a rítusok, tehát mindaz, amiben egy-egy mítosz formát ölt, és ami élteti őt, lassanként önálló életre kel, saját mondanivalója lesz, és leszakad a mítosztól, ami formát öltött benne. Leszakad róla, és már nem élteti többé, legfeljebb csak távolról emlékeztet rá.

A mítoszok születéséről és haláláról gondolkodhatunk, következtethetünk rájuk, de lényegében mindkettő rejtve marad előlünk. De élettörténetük – ha megmaradtak a szövegek és a képzőművészeti ábrázolások¹ – a megfelelő kérdések nyomán rekonstruálható. Az alábbiakban egy hellenisztikus költő, Apollóniosz Rhodiosz ARGONAUTIKA című eposzából az egyik epizód vizsgálatával próbálunk bepillantani a Szirének és ezzel együtt a róluk szóló mítosz élettörténetének egy szakaszába.

Az Odüsszeusz kalandjaiból ismerős lényekkel egy másik tengeri hazatérés mítosz szereplői, az aranygyapjút szállító Argó hajó utasai is találkoznak. Kalandjuk természetesen különbözik a homéroszi történettől: Odüsszeusz – Kirké tanácsára – viasszal tömi be társai fülét, saját magát pedig az árbochoz kötözteti velük, és így tudnak ellenállni a Szirének csábító énekének. Az ARGONAUTIKÁ-ban² viszont a hajón utazó Orpheusz zenéje győzi le a lányok halálos énekét.

Kalands tengeri útja során az Argó most éppen a Szirének szigetének közelében jár. Ők, meséli a költő, Akhelóosz folyamisten és az egyik Múza, Terpszikhore gyermekei, akik varázslatos énekükkel halálos veszedelembé sodorják a szigetükön kikötő hajósokat. Régebben Déo (= Démétér) leánya, Perszeponé szolgálatában álltak, és neki (vagy vele)³ énekeltek. Most viszont, az Argó hajó útjának idején, félig madár, félig leány alakban tengeri őrhelyükről lesik az arra tévedő hajósokat. Már sok mindenki esett nekik áldozatul: énekükkel a szigetre csábították őket, és ott előbb-utóbb éhen haltak ('elenyésztek').⁴ Az Argó legénysége is már-már kikötött volna a szigeten, ahol hasonló

¹ A kultuszok és a rítusok alig segítenek, hiszen legfeljebb antik híradásokból, közvetve tudhatunk róluk.

² ARGONAUTIKA 4. 891–919. Az epizódról lásd P. Haendel: BEACHTUNGEN ZUM EPISCHEN TECHNIK DES APOLLONIOS RHODIOS. Zetemata 7. München, 1954. 121. skk. Az Odüsszeusz és az Argonauták kalandjai közötti összefüggésről lásd K. Meuli: ODYSSEE UND ARGONAUTIKA. UNTERSÜCHUNGEN ZUR GRIECHISCHEN SAGENGESCHICHTE UND ZUM EPOS. Basel, 1921. Ugyanerről a találkozásról olvashatunk egyébként a későbbi, ún. orphikus ARGONAUTIKÁ-ban is, 1264–1290, ahol az epizód azzal zárul, hogy a Szirének a tengerbe vetik magukat. Az orphikus ARGONAUTIKÁ-n kívül egy Vulciból származó és a londoni British Museumban található váza (Kr. e. 475–460 k.) is őrzi a mítoszhoz azt a változatát, amely szerint vagy ők ölik meg a közelükbe érő hajósokat, vagy, ha valaki képes ellenállni az éneküknek, nekik kell meghalniuk.

³ 898. Az itt szereplő *ammiga* szó mindkettőt jelentheti.

⁴ Az ODÜSSZEIÁ-ban Kirké a Szirének körül rothadó csontokról beszél Odüsszeuszhoz (12. ének 45. k.).

sors várt volna rájuk, de a hajón utazó Orpheusz varázslatos zenéje erősebbnek bizonyult a lányok énekénél, így a hajó szerencsésen folytathatta útját.⁵

Mi azonban most nem őket követjük, hanem a Szirének közelében maradunk. Mit is hallottunk róluk? Megszülettek, majd „felnőtt” életük első szakaszában (*pothe*, ’régebben’, ’valaha’) Perszeponé szolgálatában álltak, de az eposz szerekményének idején (*tothe*, ’akkoriban’) már egy szigeten laktak, és a tengeren szedik áldozataikat. Életük tehát Apollóniosz Rhodiosz elbeszélésében két, jól elkülöníthető szakaszra tagolódik: először Perszeponé mellett élnek, később a tengeren. Külön-külön mindkét változat része volt a költő rendelkezésére álló görög mitikus hagyománynak.⁶ A részletekben lehetnek és vannak is eltérések, újítások, de alapvetően már meglévő mítoszokat mesél újra. Más a helyzet azonban a kettő egyesítésével. A közöttük teremtett időrendi összefüggés nagy valószínűséggel Apollóniosz Rhodiosz újítása.

Az ODÜSSZEIA-ban, ahol először jelennek meg a Szirének, a történet mesés-kalandos formája sem rejti el a mítosz alapelemeit: tenger, éneklő lányok, halál. Az ARGONAUTIKA hasonlóan kalandos Szirén-epizódja az összes alapelemet tartalmazza, csak éppen az éneklő lányok ezúttal félig madár alakúak. Mint láttuk,⁷ a hagyomány ilyen Sziréneket is ismer. Az elbeszélést bevezető Perszeponé-epizódban pedig a Szirének Perszeponének, a görög mitológia halálistennőjének énekelnek, és így szolgálják a halált. Ebből az epizódból hiányzik ugyan a tenger, de ahogy a halállal kapcsolatban álló énekes lányok szárnyakkal és szárnyak nélkül egyformán Szirének, ugyanúgy a tenger sem kizárólagos lakhelyük.⁸ A Szirének korábbi és jelenlegi „foglalkozásának” elbeszélésében tehát

⁵ Egyetlen utas azonban, a szicíliai (más hagyomány szerint attikai) király, Butész, még mielőtt Orpheusz hangszere megszólalt volna, a Szirének énekétől elcsábítva kiúszott a szigetre, de végül őt is megmentette Aphrodité istennő.

⁶ Ami az elsőt illeti, Perszeponét és a Sziréneket a hellenisztikus költő előtt már Euripidész is együtt említi HELENÉ című tragédiájában. Helené a gyászos trójai események hallatán felsóhajt: bárcsak eljőnnének a Szirének, hogy zenéjükkel részt vegyenek siratóénekeiben, ily módon osztozván a gyászában, bárcsak Perszeponé küldene hozzá siratóéneket zengő kart, vagyis a Sziréneket (HELENÉ, 167. kk.). A későbbi hagyomány, például a császárkori római irodalom jól ismeri a Szirének és Perszeponé kapcsolatát, vö. például Ovidius: ÁTVÁLTOZÁSOK, 5. 552. kk., Hyginus: FABULAE, 141. Az epizephüroszi Lokroiban (Dél-Itália) az ottani Perszeponé-kultusz kellekeiként szereplő terrakotta agyagtáblákon (Kr. e. 5. század) is szerepel két, hangszeren játszó Szirén (I. ATTI E MEMORIE DELLA SOCIETA MAGNA GRAECIA. I PINAKES DE LOCRI EPIZEFIRII. Roma, 1999. XXIII. tábla). Még ismerősebbek a második rész halálba éneklő lányai, akik már az ODÜSSZEIA óta részei a görög mitikus hagyománynak. Igaz, éppen a homéroszi leírásban emberi lényként szerepelnek (vagy óvatossabban fogalmazva: a költő nem említi szárnyakat), de például Euripidésznél szárnyakat viselnek (HELENÉ, 167.), a képzőművészetben pedig már az archaikus kortól megjelennek a félig madár, félig lány alakú Szirének, és ott nagyon sokáig őrzik is ezt a keverék alakot. Néhány kiragadott példa: khalkiszi váza Vulciból, Kr. e. 540–530 k. (München, Staatliche Antikensammlung), korinthoszi kancsó, Kr. e. 630–615 k. (Boston, Museum of Fine Arts), Vulciban talált attikai fekete alakos csésze, Kr. e. 560–550 k. (München, Staatliche Antikensammlung).

A továbbiakhoz is említünk meg E. Hofstetter monográfiáját: SIRENEN IM ARCHAISCHEN UND KLASSISCHEN GRIECHENLAND. Würzburg, 1990. A szerző sorra veszi a Szirénekről szóló görög írott forrásokat, és részletes katalógust készít a képi ábrázolásokról is, ez utóbbiakat a címben megjelölt időszakra korlátozva.

⁷ L. előző jegyzet.

⁸ A Kr. e. 4. századtól ismerünk olyan sírköveket, amelyeken szárnyas Szirének is láthatók, például egy attikai sírsztélén (Kr. e. 380–370 k., Athén, Nemzeti Múzeum).

Mindmáig eldöntetlen az ODÜSSZEIA éneklő leányalakjai és a képzőművészet (vázafestészet, sírsztélék stb.) félig madár alakú Szirénjei közötti kapcsolat, pontosabban az a kérdés, hogy eredetileg két különböző mitikus képzetről van-e szó, vagy pedig ugyanazok a Szirének jelennek meg hol leányokként, hol félig madár alakban. A magyar klasszika-filológiában a „dualista” álláspontot képviseli Marót Károly, többek között A GÖRÖG IRODALOM KEZDETEI című művében (Budapest, 1956. 100. kk.). A könyvről írt kritikájában Szilágyi János György az „unitárius” álláspont mellett érvel, a konkrét kérdést – szokása szerint – egy általánosabb kér-

maga a mitikus lényük bontakozott ki és vált két különböző történetté. Mint ahogy a születésük leírása sem „ártatlan” genealógiai adat: a folyamisten apa a mitikus genealógia nyelvén azt jelenti, hogy a lányoknak közük van a vízhez,⁹ a Múza anya pedig, hogy a zenéhez.¹⁰

Apollóniosz Rhodiosz tehát úgy mutatja be a Sziréneket, hogy alakjuk három különböző megfogalmazásából alkot egyetlen elbeszélést. Eltekintve most a születéstörténetről, a Szirének korábbi, illetve jelenlegi életét bemutató epizódok *irodalmi* szempontból különböznek, csupán a főszereplők személye köti össze őket. De mint *mitikus* történetek egy tőről fakadnak, *ugyanabból* a mitikus magból bontakoznak ki, mindkettőben a halálba éneklő lányok mitikus alakja ölt elbeszélő formát. Vagyis amikor a költő a kettőből egy elbeszélést alkot, s a Szirének életének *korábbi*, illetve *későbbi* szakaszává formálja őket, akkor *két párhuzamos mítoszvariánst*, a mitikus időszámítás szerint két *egyidejű* történetet helyez időben *egymás után*. Megteheti, hiszen a költő bármit megtehet, és a mítoszokat újra mesélő költők mindig is éltek ezzel a lehetőséggel, korok és műfajok szerint nyilván különböző módon. Nézzünk körül Apollóniosz Rhodiosz elődei között, találunk-e az ő műveikben is hasonló jelenséget, hogy azután ezek tükrében értékelhessük az ő költői tettét.

Amikor az ILIÁSZ első énekében Akhilleusz, a legnagyobb görög hős megsértődik Agamemnónra, és visszavonul a harctól, bosszút forral: anyja, Thetisz istennő közvetítésével eléri Zeusznál, hogy a csatában jó ideig a trójaiak kerekedjenek felül. De hiszen azzal, hogy ettől fogva naphosszat a sátra előtt üldögél, nem maga Akhilleusz kedvez-e az ellenségnek, nem neki köszönhető-e a trójaiak hadiszerecséje? De igen, pontosabban a költő megfogalmazásában neki *is*, hiszen utána Zeusz is rábólint Thetisz súlyos kérésére.¹¹ A görögök egyre romló helyzete két egymást követő döntés eredménye. Homérosz *ugyanazt* az eseményt *két különböző* – és tegyük hozzá, önmagában is elégséges – okkal (döntéssel) magyarázza, és a két döntés a cselekmény két, időben egymást követő epizódjaként jelenik meg.

Hésziodosz AZ ISTENEK SZÜLETÉSE című művének elején az első lények között létrejött Föld¹² (Gaia) még egyedül, férj nélkül világra hozza az Eget¹³ (Uranosz). Később¹⁴ azután kettejük házasságából több gyermek között megszületik Kronosz, aki, miközben szülei, az Ég és a Föld ölelkeznek, sarlójával levágja apja szemérmét. Vagyis megtörténik az az esemény, amelyet az ókori Kelet népeinek mitológiájából is jól ismerünk: Ég és Föld szétválasztása. De hiszen ugyanez a szétválasztás már megtörtént egyszer, amikor a Föld megszülte magából (= különválasztotta magától) az Eget.¹⁵

désfeltevésbe ágyazva: a szárnyas és a szárny nélküli Szirének kapcsolatára ő a költői és a képzőművészeti ábrázolás törvényei közötti különbségben keresi a választ (MEGJEGYZÉSEK MARÓT KÁROLY KÖNYVÉHEZ. In: *Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei* 10 [1957]. 424. kk.).

⁹ Akhelóosz egyes hagyományok szerint a Föld gyermeke, és mint khthonikus istenség, a föld mélyéhez, vagyis a halálhoz is kapcsolódik.

¹⁰ A genealógia mint a mítosz egyik lehetséges formája képezi az alapját Hésziodosz AZ ISTENEK SZÜLETÉSE című művének, amely a görög istenek és isteni lények közötti kapcsolatok első írásba foglalt rendszerezése szerteágazó családfák formájában.

¹¹ I. ének 524. kk.

¹² AZ ISTENEK SZÜLETÉSE, 116.

¹³ I. m. 128.

¹⁴ I. m. 176. k.

¹⁵ F. M. Cornford (PRINCIPIUM SAPIENTIAE. A STUDY OF THE ORIGINS OF GREEK PHILOSOPHICAL THOUGHT. Cambridge, 1952. 194. kk.) felveti és érvekkel is alátámasztja, hogy mivel a Khaosz a görög mitikus-kozmozóniai hagyó-

Pindarosz a 9. olümpiai ódában, amely egy Opusz nevű városban élő győzteshez szól, felidézi a vízözön Opuszhoz is kötődő görög mítoszát: amikor visszahúzódik az ár, Deukalión és Pyrrha Zeusz tanácsára a hátuk mögé dobált kövekből hozzák létre az új nemzedéket. Ezek a „kőemberek” az ősei a győztes családjának is.¹⁶ A költő azzal folytatja a történetet, hogy Opusz egy későbbi királya, Lokrosz utód nélkül halt volna meg, de Zeusz a maga módján a segítségére sietett: beleszeretett egy éliszi királylányba, teherbe ejtette, majd feleségül adta a gyermektelen Lokroszhoz, ezen a módon biztosítva a királyi család fennmaradását. A pindaroszi történet több ponton homályos. Egyes részletek reménytelenül tisztázhatatlannak látszanak, az viszont feltűnő, hogy nemcsak Opusz nevű királyból van kettő, de feltehetően a város ősanycsaládjából, Protogeneiából is,¹⁷ és az is lényeges, hogy Zeusz mindkét esetben kulcsszerepet játszik – végeredményben az összekuszált szálak között annyi világosan kirajzolódik, hogy a kőnemzedék után a gyermektelen, majd Zeusz jóvoltából utódhoz jutott király története Opusz városának *egy második benépesedéséről* szól. Pontosabban önmagában csak a királyi család fennmaradásáról szólna, de Pindarosz elbeszélése azzal zárul, hogy Lokrosz király ezután Görögország számos vidékéről hívott a városba kiváló férfiakat, akik le is telepedtek nála.

*

A fenti példák megmutatták, hogy párhuzamos, „egyidejű” mítoszvariánsokból nem Apollóniosz Rhodiosz csinált először időben egymást követő eseményeket. Így hát semmi akadálya, hogy a hellenisztikus költő tettét összehasonlítsuk a költőelődök hasonló tetteivel. Előbb azonban érdemes a felsorolt példákban a hasonlóság után a *különbségeket* is felfedezni, hátha további szempontokat nyerünk az Argonautika-epizód elemzéséhez.

Amikor az ILIÁSZ-ban ugyanazt az eseményt egymás után két különböző döntés eredményezi, ez abból fakad, hogy a költő a hadiszerep megfordítását az istenek (ezúttal Thetisz és Zeusz) közbeavatkozása nélkül is, majd az ő bevonásukkal is elbeszéli. Ez pedig az ILIÁSZ költőjének az *eposz egészét meghatározó költői látásmódjában* gyökerezik.¹⁸ A hősi epika világát héroszok és istenek népesítik be, az istenek folyton jelen vannak és részt is vesznek a földön zajló életben, de az események döntő többsége nélkülük is elmesélhető volna. Az ILIÁSZ költőjének ez a szemlélete az istenek létezését nem megkérdőjelezi, hanem éppen hogy igenli: ehhez a világhoz hozzátartoznak az istenek, nélkülük ez a világ, a hősi világ el sem képzelhető. De a földi életnek az eseményeit nem egyszerűen ők irányítják, a döntések, a tettek ugyanannyira a hősök döntései, tettei is. Mindebből azonban mégsem az következik, pedig következhetne, hogy ami történik, az az istenek és a hősök együttműködésének eredménye: a hős összeszedi minden erejét, és az isten segít neki. Nem, ebben a világban az önálló emberi (hősi) cselekedet és az isteni beavatkozás *ugyanannak* a valóságnak a két oldala, amit az ILIÁSZ költője *vagy* a hősök döntéseiként, tetteiként mesél el, *vagy* isteni beavatkozásnak tulajdonít, *vagy* éppen

mányban többek között a Föld és az Ég közötti űrt jelentette, a Khaosz létrejötté, ami Hésziodosz művében az első kozmogóniai esemény (31. sor), szintén az Ég és a Föld szétválásáról szólhat. Cornford elmélete szerint így ez a szétválás állna a mindenségek létrejöttének kezdetén – hasonlóan az őszövétségi tereméshöz.

¹⁶ 53. sor.

¹⁷ Vö. U. von Wilamowitz: PINDAROS. Berlin, 1922. 359.

¹⁸ Ugyanezt a kérdést némileg más hangsúllyal tárgyalja A. Lesky: GÖTTLICHE UND MENSCHLICHE MOTIVATION IM GRIECHISCHEN EPOS. Heidelberg, 1961.

egymás után, mind a két „nézetből” bemutat.¹⁹ De gondoljunk arra a sokat idézett jelenetre,²⁰ amelyben az indulatában már-már Agamemnónra támadó Akhilleusz az Olümposzról odasiető Athéna istennő úgy tartja vissza a végzetes cselekedettől, hogy a körülötte állók nem is látják az istennőt. Ők azt látják, hogy Akhilleusz a saját erejéből tér jobb belátásra: kihúzza, majd egy idő után visszazesi a kardját a hüvelyébe. Az esemény két „nézetét” ezúttal egyetlen képben, valóban egyetlen eseményként ábrázolja a költő.

A hésziodoszi példa vizsgálatához érdemes szem előtt tartanunk, hogy ez a költő, akár Homérosz után, akár előtte élt,²¹ mindenképpen egy olyan világot teremtett, amely a mítoszok szempontjából korábbi a hősi epika homéroszi világánál. Korábbi, de – mint a két költő közötti bizonytalan időrendi sorrendből látható – nem feltétlenül időben. Akkor milyen értelemben?

A homéroszi eposzok hősei jelentős részben nem a hősi epika szülöttei, hanem e műfaj megszületése előtt is a görög mitikus világ szereplői voltak. Amikor azután bekerültek a hősi epika világába, korábbi, mitikus lényüket a hősi világ a maga eszményeivel, morális szempontjaival teljes egészében áthatotta, és jelentős mértékben el is fedte. Hésziodosz művében, amely tanköltemény, tehát az epikának egy másik ágát képviseli, a szereplőkkel nem történt hasonló, ők többé-kevésbé tisztán mitikus lényekként állnak előttünk.²² Ennek a műnek a világa abban az értelemben korábbi a homéroszi eposzok heroikus világánál, hogy lényegében érintetlen tőle. Az epikus elbeszélést meghatározó, önálló látásmódja, a mitikus történetektől többé-kevésbé független, önálló mondanivalója, ami „beleszólhatna” a mítoszokba, elfedhetné őket, természetesen Hésziodosznak is van: a genealogikus rendbe foglalt istentörténetek, a szörnyűséges harcok végső soron Zeusz uralmának megszületését szolgálják és nagyszerűségét hirdetik. Ugyanakkor ez a mondanivaló, bár kezdettől fogva nagy hangsúllyal van jelen a műben, mégsem hatja át, nem rejti el a szereplők hagyományos mitikus lényét.²³ Azt természetesen nem állítjuk, hogy Az ISTENEK SZÜLETÉSÉ-nek világa maga a mitikus világ, *in statu nascendi*. Már csak azért sem, mert Hésziodosz egy minden bizonnyal régóta

¹⁹ Az ILIÁSZ 8. énekében (470. kk.) Zeusz azzal fenyegeti Hérát, hogy majd meglátja, micsoda pusztítást fog végezni a görögök között ő, a nagy erejű Zeusz, mert Hektór, amíg él, harcolni fog. Ha Hektór, a trójaiak legkiválóbb harcosa kezétől hullanak a görögök, ez a hősi epika nyelven úgy is megfogalmazható, hogy Zeusz végzi a pusztítást. Ezúttal a költő *oksági* viszonyt („mert”) teremt a kettő között, Akhilleusz és Zeusz döntése viszont, mint láttuk, *időrendben* következik egymás után. Az ilyen kapcsolatok grammatikailag többféleképpen kifejezhetők, hiszen a két mozzanat végső soron *ugyanannak* az eseménynek két „nézete”, két különböző megfogalmazása. („Pallasz Athéné az én dárdámmal fog téged leigázni”, mondja Akhilleusz Hektórnak, mielőtt Athéné segítségével megöli őt, ILIÁSZ 22. ének 270–271.)

²⁰ I. ének 188. kk.

²¹ Ez utóbbi mellett érvel például M. L. West az ISTENEK SZÜLETÉSÉ-hez írt kommentárjának előszavában: HESIOD: THEOGONY. EDITED WITH PROLEGOMENA AND COMMENTARY BY M. L. WEST. Oxford, 1966. 46.

²² Többé-kevésbé, mert a költő már azzal, hogy elmeséli, vagyis költői formába önti a mítoszt, „el is takar” belőle valamit.

²³ Jól illusztrálja ezt az a jelenet (ISTENEK SZÜLETÉSE, 535. kk.), amelyben az istenek és az emberek egyszer s mindenkorra elosztják egymás között az áldozati állatot, és az embereket képviselő Prométheusz becsapja Zeuszt, a silányabb részt juttatva az isteneknek. Így szól a hagyományos történet, és így szól Hésziodosz elbeszélése is: a ravasz Prométheusz vonzó csomagot készít a silányabb részből, és így jár túl a legfőbb isten eszén. Ugyanakkor ebben a költeményben, amelynek a fő mondanivalója, hogy Zeusznál nincs hatalmasabb és bölcsőbb isten, lehetetlenség, hogy bárki is becsapja őt. A költő ezt ki is mondja, és ónála Zeusz úgy fogadja el a silányabb részt, hogy közben észreveszi Prométheusz cselét, és dühös is miatta. Észreveszi, mert ő a legbölcsőbb isten, de nem utasíthatja vissza a silányabb csomagot, mert követnie kell a hagyományos történetet. Hésziodosz inkább vállalja ezt a tökéletes ellentmondást, de nem mond le sem a hagyományos történetről, sem Zeusz magasztalásáról.

meglévő mitikus hagyományt foglalt rendszerbe. Annyit azonban megkockáztathatunk, hogy a hésziodoszi műben a genealógiai kapcsolatokba rendezett istenvilág bemutatása *olyan, mintha* nemigen befolyásolná külső szempont, mintha itt a legnagyobb súllyal éppen a mítoszok saját szempontjai, saját belső erővonalai érvényesülnének. Nem Hésziodosz találja ki ezeket a történeteket, de mégis, mintha a mitikus magból a szemünk láttára bomlana ki egy-egy mitikus történet, például az Ég és a Föld szétválása. Illetve, mint látjuk, ugyanabból a magból újabb és újabb történetek. Míhelyt azután történet lett az Ég és a Föld szétválásának alapélményéből, azonnal önálló életre kelt – immár mint történet, mint költői forma. Kronosz Uranosz ellen elkövetett borzalmas tette ekkor már nemcsak Ég és Föld szétválasztásának mitikus drámájáról szólt, hanem a tett borzalmasságáról, apa és fiú viszonyáról stb. Mint érdekes, izgalmas történet „ártatlanul” összekapcsolódhatott, akár kronologikus rendben is, egy ugyanabból a mitikus magból sarjadt másik történettel, például Uranosz születésével, amely közben hasonló utat járt be. Történetté alakulva, immár ugyanúgy nemcsak Ég és Föld szétválásáról szólt – hanem például egy új lény születéséről. Ezek az eredetileg egy töről, azonos alapélményből, azonos gondolatból fakadó történetek, ahogy távolodni kezdtek attól a magtól, amelyből létrejöttek, vagyis attól, ami bennük ugyanaz, immár önálló életet élve akadálytalanul válhattak egy nagyobb elbeszélés korábbi és későbbi epizódjává. A mitikus elbeszélések kialakulásának egyik lehetséges és igen tanulságos példája ez. *Egyetlen* mítoszból, mitikus magból *több* történet sarjadhat, és ezek adott esetben egy nagyobb elbeszélés kronologikus rendbe illeszkedő láncszemeiként már csak a mítoszt kutató figyelem számára fedik fel titkukat: hogy eredetileg, mielőtt különböző epizódokként bekerültek a nagyobb elbeszélésbe, ugyanarról szóltak.

A pindaroszi elbeszélésben a két mítoszvariáns összekapcsolása, akár a költő foglalta őket egyetlen történetbe, akár már így talált rájuk az opuszi hagyományban, mint láttuk, nem járt áldozat nélkül: az elbeszélés szálai szemmel láthatóan ettől kuszálódtak össze, és talán a két szereplő megkettőzése is ennek köszönhető.²⁴ De Pindarosz ezen az áron is megtette! Az archaikus és a klasszikus kori költészet ismeretében nem is csodálkozunk rajta: ezeknek a koroknak a költői különböző célok érdekében bármikor kockára tették elbeszélésük lineáris rendjét.²⁵ Az opuszi elbeszélés, mint elbeszélés bizonyos mértékben meg is sínylette ezt – vajon milyen nagyobb cél vezette Pindaroszt, amelynek érdekében vállalta ezt a kockázatot?

*

A kérdés megválaszolását megkönnyítheti, ha máshol is találunk hasonló jelenséget. Nos, az ÓSZÖVETSÉG prózai könyveiben lépten-nyomon ilyenekre bukkanunk. Példának álljon itt a BÍRÁK KÖNYVÉ-ből vett jelenet.²⁶ Miután a többi zsidó törzs legyőzte a benjaminitákat, szeretnének már kibékülni és újra együtt élni velük. Csakhogy korábban megesküdtek, hogy lányaikat nem adják hozzájuk feleségül. Mi lesz a megoldás? Megtámadják és kiirtják egy Jabes-Gilead nevű ellenséges város egész lakosságát, négyszáz

²⁴ Az elbeszélés elvarratlan szálai inkább amellet szólnak, hogy a két történetet első ízben Pindarosz egyéltette.

²⁵ Álljon itt egyetlen példa: az ILLÁSZ 11. énekében az agg Nesztór fiatal korának hőstetteivel dicsekszik Patroklosznak (670–761). Mindenáron azt szeretné, ha Akhilleusz visszajönne a harcba, és ennek érdekében nemcsak a pülosziak és az élisziak között egykor lezajlott háborút meséli el, amelyben fiatal férfiként alkalma volt vitézkedni, hanem a viszálykodás előzményét, egy még korábbi harcot is, ahol ő szintén kitűnt a bátorságával. Az eredmény: kétszer hallunk az ifjú Nesztór hősteteiről, amelyek így kétszeres hangsúlyt kapnak, a hallgató-olvasó közönség viszont alig ismeri ki magát a további múltbeli kitérőkkel tarkított elbeszélésben.

²⁶ 21. fejezet.

hajadont azonban életben hagynak, akiket feleségül vehetnek a benjaminiták. Ezt követően (de ettől függetlenül) Silóban éppen ünnepség zajlik, ahol a fiatal lányok körtáncot járnak, és a többi törzs tanácsára a lesben álló benjaminiták innen rabolhatnak maguknak feleséget.²⁷ A könyv szerzőjének párhuzamosan két hagyományos elbeszélés állhatott rendelkezésére, és szemmel láthatólag egyikről sem akart lemondani.²⁸ A kettőt időben egymást követő két eseményként meséli el, és az ebből fakadó „rendetlenséget” azzal a fordulattal igazítja ki, hogy a silói leányrablás már csak azokat érinti, akiknek Jabes Gileádban nem jutott feleség.²⁹ Mintha Pindarosz is hasonlóan állna hozzá a hagyományhoz: egyik történetről sem szeretne lemondani. Az elbeszélés ezáltal nehezebben lesz követhető, cserébe viszont, a benépesedéstörténet megkettőzésével kétszeres hangsúlyt kap a kortárs opusziak isteni származása és a mindkét epizódban központi szerepet játszó Zeusz dicsőítése. Az arisztokrata versenygyőztest ünneplő költőnek lehetett-e ennél fontosabb mondanivalója?

Mit tapasztalunk Apollóniosz Rhodiosznál? Mint Pindarosz, ő sem szeretne lemondani egyik mítoszvariánsról sem. De a hasonlóság ebben ki is merül. A kardalköltő tanítani akar, a két benépesedéstörténet nála, mint láttuk, a mondanivaló hangsúlyozására szolgál. Apollóniosz Rhodiosz költészetét viszont alapvetően az határozza meg, hogy nemcsak hatalmas műveltséggel rendelkező költő, hanem tudós is volt, egy időben az alexandriai könyvtár vezető könyvtárosa, filológus, aki nemcsak örökölte, hanem tanulmányozta is a mítoszokat, tudományosan foglalkozott velük. Szemmel láthatólag ott-honosan mozgott a görög mitológia sok-sok szövevényes története között, és költeményében szívesen mesélte ezeket, az ismertebbeket éppúgy, mint a kevésbé ismerteket. Költői célja elsősorban az volt, hogy az olykor már-már feledésbe merült mitikus történetekkel gyönyörködtesse a közönséget, az ismeretlen fordulatokkal, a ritkán használt és ezért különlegesnek hangzó nevekkal elkápráztassa őket. A tudós költő tehát ezért mesélte el egyszerre mindkét mítoszvariánst. Álljon itt magyarul is az epizód:³⁰

*„S enyhe fuvallat vitte a bárkát, s Anthemoessza
szép szigetét meglátták: édes dallamaikkal
megbabonázva az arra jövőt romlásba taszítják
ott a Szirének, a szép hangú Akhelóosz lányok.
Őket a Múzsák egyike hozta világra, a bájos
Terpsikhoré egykor, miután Akhelóosz ölelte,
s ők gondozták Déo jó erejű, betörtellen [admét’eti]
lányát régen [pote] mind egyszerre dalolva, de ekkor [tote]
félíg lánynak látszottak s félíg madaraknak.
S őrhelyükön kémelve, ahonnan látni a révet,
sokszor vették már el a mézédés hazatérést,
elsorvasztva az arra hajózót. Ajkukon ekkor
ismét felcsendült liliomhangjuk, s a hajóról
már-már partra hajították a hajóköteléket,*

²⁷ Jegyezzük meg, hogy a silói leányrablás a szabin nők elrablását idézi.

²⁸ Vö. például DIE BÜCHER JOSUA, RICHTER UND RUTH. Übersetzt und erklärt von H. W. Hertzberg. Göttingen, 1954. 248. Az ószövetségi elbeszélésekben sok hasonló példát találunk, gondoljunk a TEREMTÉS KÖNYVÉ-nek elején Ádám és Éva megteremtésének egymás után elbeszélte két változatára. Irodalmi szempontból a két történet összekapcsolása megoldatlan maradt, a feloldás a mindenkori teológiai értelmezés dolga.

²⁹ 16. vers.

³⁰ 4. ének 891–919. Tordai Éva fordítását az ő szíves beleegyezésével közlöm.

*csak hogy a thrák Orpheusz, Oiagrosz gyermeke lantját
megpendítvén – Bisztoniából hozta magával –
egy ütemes dalt kezdett játszani rajta sietve,
hogy fülüket lantjátékának a hangja betöltse,
és a leányok hangját így elnyomta a lantszó.
És Zephürosszal ment a hajó közben meg a zúgva
tornyosuló hullámmal, s halkult egyre a lányhang.
Ám Teleón jó gyermeke így is, a társai nélkül
egyszer csak síma padjáról beleugrik a vízbe,
Bútész, mert a Szirének hangja hevíti a szívét,
és úszott a szegény a sötét habon át, hogy a partra
érjen, s ott is fogták volna, nehogy hazajusson,
ám az Erüx-hegy védőistennöje kimentí
őt a habokból, Küpris, mert megszánta, s elébe
lépett, hogy Liliübéion csúcsán éljen ezentúl.”*

A műveltséggel elkápráztatni a közönséget – ez a költői cél a mű *nyelvi formájában* is megjelenik. A hatalmas műveltség bemutatásához hihetetlenül gazdag szókinccset mozgósít a költő, a múlt homályából előásott mitikus történetek pedig homéroszi szavakkal és kifejezésekkel, archaikus nyelvi formákban szólalnak meg. Másfelől viszont jól érthető, követhető mondatok, egyszerű, áttekinthető mondatfűzés gondoskodik arról, hogy ez a homályos részletekkel telezsúfolt, terjedelmes tudásanyag el is jusson a közönséghez, és az még gyönyörködni is tudjon benne. Vagyis az alakokban és a szókinccsben megnyilvánuló *gazdagság* egyszerű, szinte *eszköztelen* mondattannal, kifejezési formákkal párosul. A szókinccs gazdagsága első olvasásra is szembeötlő, a kifejezési formák eszköztelenségét egy példával illusztráljuk. Figyeljük meg azokat a mondatokat, amelyekben a két párhuzamos történet egy korábbi és egy későbbi epizóddá alakul. A feladat lényegében két kis időhatározó-szócskára (*pote*, 'valaha'... *tote*, 'akkoriban') hárul, amelyek mint afféle útjelző táblák megnyugtatóan eligazítanak a Szirének életrajzában: összecsengésük jelzi, hogy a két történet összetartozik, jelentésük pedig nemcsak az egymás közötti időviszonyukat (korábbi, illetve későbbi életszakasz) fejezi ki, hanem a két életszakaszt tágabb összefüggésben, az eposz idejében is elhelyezi: a korábbi az eposz jelenéhez képest a múltban ('valaha'), a későbbi már az eposz jelenében ('akkoriban') történt. Végül a múlt idejű igealakok észrevétlenül még tovább árnyalják az időviszonyokat, hiszen azt fejezik ki, hogy a költő felől nézve a Szirének korábbi és későbbi életszakasza egyaránt a múltban zajlott.

Ezekkel a hangsúlytalan nyelvi eszközökkel a költő olyan zökkenőmentes életrajzot alkotott a két párhuzamos történetből, az elbeszélés olyan gördülékenyen jut el az egyik életszakasztól a másikhoz, mintha a Szirének tengeri életét mindig is megelőzte volna a Perszephoné szolgálatában töltött időszak. Mintha nem is ebben a költeményben kapcsolódtak volna össze először. Vagy mégsem olyan zökkenőmentes ez az átmenet?

*

Megtudjuk-e, mi vetett véget a Perszephoné-időszaknak? Igen, a rövid kis életrajz két szavából (*admét'eti*, 'még lányként',³¹ a fordításban: „betöretlen”) az is kiderül, hogy az első korszak addig tartott, amíg Perszephoné nem ment férjhez. De a két életszakasz

³¹ 898.

között történt még valami, ami szintén kiolvasható az elbeszélésből, ugyanakkor a költő nem említi: amikor a Szirének elhagyják Perszephonét, nemcsak az életük színhelyét változtatják meg, hanem az alakjukat is. Apollóniosz Rhodosz elbeszélése, anélkül, hogy hangsúlyozná, egyfajta *átváltozástörténetet* is magában hordoz: a Szirének szárnyakat növesztettek. A császárkori görög és római irodalomból tudható, hogy a mitikus gondolkodás számára egy adott ponton kérdéssé vált, hogy a különféle költői és képi ábrázolásokon a Szirének hol szárny nélkül, hol szárnyasan jelennek meg, és a kérdésre többféle válasz is született. Hyginus,³² az Augustus-kor filológusa szerint a Szirének Perszephoné játszótársai voltak, és azon a végzetes napon, amikor Hadész elrabolta őt, vele együtt szedegették a mező virágait. Déméter büntetésből, amiért nem vigyáztak a lányára, madárrá változtatta őket. Ovidiusnál meg ők maguk kérték szárnyakat, hogy hatékonyabban vehessenek részt az elrabolt Perszephoné felkutatásában.³³ Más fennmaradt történetek az ellenkező változást, a szárnyak elvesztését magyarázzák.³⁴

Apollóniosz Rhodosz csak az új alakról számol be, az átváltozás okát szóba sem hozza.³⁵ A költő persze bármit megtehet, de éppen ő, miután nagy gonddal összekapcsolja a két történetet, és annyira ügyel rá, hogy a két párhuzamos mítoszvariánsból „hiteles” Szirén-életrajz kerekedjen – nos, ez a költő, ha az átváltozás eseményét, okát szó nélkül hagyja, azt kockáztatja, hogy a két összefüggő életszakasznak szánt két történet a végén mégiscsak megmarad két külön történetnek, két külön mítoszvariánsnak. A Perszephoné-időszak lezárult, visszajutottunk az eposz jelenébe, az Argonautákhoz, következik a sokkal ismertebb elbeszélés a hajósokat halálba éneklő lányokról, akik, mint több költeményben és sok vázaképen, ezúttal is félig madár alakúak. Más esetekben, amikor egy-egy költő szárnyakkal ábrázolja a Sziréneket, megteheti, hogy nem meséli el a szárnynövesztés okát. Ahogyan például a Pégaszosz nevű szárnyas ló történeteit hallva sem merül fel bennünk a „miért”. Ez a ló így született. Euripidész sem kutatja, hogy mitől van a Sziréneknek szárnyuk, mi pedig tudomásul vesszük, hogy az ő Szirénjei is szárnyasan születtek. Csakhogy az ARGONAUTIKÁ-ban van egy előző életszakaszuk, és akkor még nem keveréklények. Amikor az eposzban felbukkannak, és a költő mesélni kezd róluk, életrajzot mesél. Megszülettek, volt apjuk, anyjuk, volt egy korábbi életszakaszuk, amelyet később felváltott ez a mostani, és két szóval (‘még lányként’) még azt is elfogadtatja velünk, hogy a Perszephoné-időszaknak véget kellett érnie – tehát mi, olvasók eddig a pontig kényelmesen rábízhattuk magunkat az életrajzot mesélő költőre, akinek a legfontosabb részletekre még ebben a rövidke néhány sorban is volt gondja. És most itt vagyunk a tengeren, megjelennek az immár félig lány, félig madár alakú Szirének, és egyetlen szó nem esik arról, hogy átváltozás történt. A közönségnek persze nem esik nehezére elfogadni *ezeket* a Sziréneket, csak éppen már nem a költő szavára, hanem csakis azért, mert ismeri a tenger szárnyas Szirénjeiről szóló mítoszvariánst. Ezen a ponton, amikor a két Szirén-történet összeér, és megjelennek a félig madár alakú lányok, a sok-sok görög átváltozástörténet ismeretében³⁶ olyasféle folytatásra számítá-

³² FABULAE, 141.

³³ ÁTVÁLTÓZÁSOK, 5. 552–563.

³⁴ Például Pauszaniász: GÖRÖGORSZÁG LEÍRÁSA 9. könyv, 34, 3.

³⁵ F. Vian is szóvá teszi ezt a BELLES LETTRES görög–francia sorozatában megjelent kétnyelvű ARGONAUTIKA-kiadáshoz írt jegyzeteiben (Apollonios de Rhode: ARGONAUTIQUES. Paris, 1976. 2. kötet, 179.).

³⁶ A számos átváltozástörténetből álljon itt két példa: Niobé, miután elveszítette és megsíratta összes gyermekét, kővé változott, és azóta is a hegyekben „él” (például Homérosz: ILIÁSZ, 24. ének, 614. kk.). Zeus beleszeret Ióba, az argoszi királylányba, akit Héra féltékenységében tehénné változtat (például Aiszkülosz: ÖLTALOMKERESŐK, 295. kk.) stb.

nánk, hogy „az énekes lányoknak egyszer csak valamilyen okból szárnyuk nőtt, és új szakasz kezdődött az életükben stb.”. A költő ehelyett megelégszik annak közlésével, hogy Perszeophoné életében változás történt, férjhez ment, a Szirének pedig elfoglalják helyüket az ODÜSSZELÁ-ból jól ismert helyszínen, az ugyancsak onnan jól ismert szerepben. Más szóval a költő egy rövid időre átadja helyét a filológusnak, akinek a szemében a tengeri jelenet nem része a Szirén-életrajznak, hanem önálló történet, jól ismert mítoszvariáns. De persze a következő pillanatban már megint a költőé a szó, aki a Szirének legyőzését éppen a költészet hatalmáról szóló történetben meséli el. A daloló lányok varázslatos énekét éppen Orpheusz, a mitikus dalnok-költő szintén varázslatos zenéje győzi le.

Salman Rushdie

DÉLEN

Greskovits Endre fordítása

A nap, amikor Ifjabb elesett, úgy kezdődött, mint a többi: a lüktető hőség robbanásával, vakító napfénnel, a forgalom ár hullámaival, a távolban kántált imákkal, a lenti emeletről fölhallatszóló olcsó filmzenével, a szomszéd tévéjében látható „táncbetétek” hangos csípőlkéseivel, gyereksírással, anyai korholással, megmagyarázhatatlan nevetéssel, skarlát köpetekkel, biciklikkel, az iskolás lányok frissen font hajával, erős kávé édes illatával, egy fán megvillanó zöld szárnyal. Idősb és Ifjabb, e két nagyon öreg ember, kinyitotta szemét a tengerzöld épület negyedik emeleti hálószobájában, a lombos kis utcában, nem messze az Elliot-parttól, ahol aznap este majd összeverődik az ifjúság, ahogy szokott, hogy bemutassa az ifjúság rituáléit, nem messze a halászok falvától, akiknek nincs idejük az efféle haszontalanságokra. A szegények éjjel-nappal puritánok. Ami az öregeket illeti, nekik megvannak a maguk rituáléi, és nem kell estig várniuk. Amikor a nap sugarai átdöfték a rolót, a két öregember feltápáskodott, és szinte ugyanabban a pillanatban kitántorgott a két szomszédos verandára, mint valami régi mese szereplői, akiket csapdába ejtettek a végzetes véletlenek, és akik nem tudják kivonni magukat ezek következményei alól.

Szinte egyszerre szólaltak meg. Nem mondtak újat. Szavaik rituálisak voltak, kérdésfelelet formájában tisztelegtek az új nap előtt, akár a karnatikus zene virtuózainak ritmikus dialógusai vagy „párbajai” a decemberi fesztiválon.

– Adjunk hálát, hogy déli emberek vagyunk – mondta Ifjabb, miközben nyújtózkodott és ásitozott. – Déliek vagyunk városunk déli részén, országunk déli részén, kontinensünk déli részén. Istennek hála. Melegszívű, lassú és érzéki fickók vagyunk, nem olyanok, mint azok a hideg északi halak.

Idősb, aki előbb a hasát vakarta, aztán a tarkóját, azonnal ellentmondott.

– Először is a dél kitaláció, csak azért létezik, mert az emberek megállapodtak, hogy így nevezik. Tegyük fel, hogy az emberek fordítva képzelik el a földet! Akkor mi lennénk az északiak. A világegyetem nem ismeri a fent és lent fogalmát; ahogy a kutya

sem. Egy kutyának nincs észak és dél. Ebből a szempontból a tájoló irányai olyanok, mint a pénz, aminek csak azért van értéke, mert az emberek azt állítják róla. Másodszor meg te nem vagy annyira melegszívű lény, és egy nő nevetne, ha hallaná, hogy érzékinek nevezd magad. De lassúnak lassú vagy... ehhez kétség nem fér.

Ilyenek voltak: harcoltak, egymásnak estek, mint az ókori birkózók, akiknek bal lábát bokánál egymáshoz kötözték. A kötél, amely oly szorosan összetartotta őket, a nevük volt. Különös véletlen folytán – amelyre immár „végzetként”, vagy ahogy még gyakrabban mondták, „átokként” gondoltak – ugyanazt a nevet viselték, amely sok déli névhez hasonlóan hosszú volt, és amelyet egyikük sem szeretett kimondani. A név száműzésével, azzal, hogy a kezdő „V” betűjére rövidítették, láthatatlanná tették a kötelet, ami azonban nem jelentette azt, hogy nem létezik. Más módokon visszhangozták egymást – magas hangon beszéltek, hasonlóan szívós felépítésűek és közepes termetűek voltak, mindketten rövidlátással bajlódtak, és miután egy életen át büszkélkedtek jó fogaikkal, mindketten megadták magukat a műfogsor elkerülhetetlen megaláztatásának –, de évtizedeken át a nem használt név, a szimmetrikus V., a Kimondhatatlan Név kapcsolta össze őket szíami ikerpárként. A két öregnek azonban nem ugyanarra a napra esett a születésnapja. Az egyik tizenhét nappal idősebb volt a másiknál. Így alakulhatott ki az „Idősb” meg az „Ifjabb” becenév, bár már olyan régen használták őket, hogy senki sem emlékezett rá, eredetileg ki állt elő velük. Idősb V. és ifjabb V. lett belőlük, ifjabb V. és idősb V. mindörökre, veszekedve a halálig. Nyolcvanegy évesek voltak.

– Szörnyen nézel ki – mondta Ifjabb Idősbnek, mint minden reggel. – Úgy nézel ki, mint aki már csak a halálra vár.

Idősb komolyan bólogatott, és szintén a maga hagyományos módján így válaszolt: – Jobb, mint ha úgy néznék ki, ahogy te, mint aki még mindig vár valamit az élettől.

Egyikük sem aludt már jól. Éjszakánként kemény ágyban feküdtek párna nélkül, és lehunytt szemhéjuk mögött ellenkező irányba rohantak zaklatott gondolataik. Kettejük közül idősb V. sokkal teljesebb életet élt. A legkisebb volt tíz fivér közt, akik mind kiténtek választott pályájukon – atlétaként, tudósként, tanárként, katonaként, papként. Ő maga főiskolai hosszútávfutó-bajnokként kezdte pályáját, majd magas állásba emelkedett a vasútnál, és éveken át utazott a vonatokon tízezer mérföldeket, hogy meggyőzze önmagát és a hatóságokat, megfelelő a biztonság. Kedves nőt vett feleségül, aki hat lányt és három fiút szült neki, s amikor eljött az ideje, ezek mindegyike termékenynek bizonyult, és harminchárom unokával ajándékozták meg. Kilenc bátyja összesen harminchárom gyermeket nemzett, unokaöcsöket és unokahúgokat, akik nem kevesebb, mint száztizenegy további rokonnal sújtották. Sokak szemében ez a jó szerencse bizonyítéka lett volna, mert az olyan ember, aki kétszáznégy családtaggal áldatik meg, valóban gazdag, ám a bőség az aszkézisre hajlamos Idősbnek állandó fejfájást okozott.

– Ha impotens lettem volna – mondogatta gyakorta Ifjabbnak –, milyen békés lenne az életem.

Nyugdíjazása után Idősb mindennap találkozott tízfős baráti társaságával egy Besant Nagar-i kávéházban, ahol politikáról, sakkról, költészetéről és zenéről beszélgettek, és az e témákhoz fűzött megjegyzései közül több is megjelent a város kitűnő hírlapjában. Barátai közé tartozott e lap kiadója és az ő egyik alkalmazottja is, aki kicsit lázító és nagy piás volt, ám csodálatosan groteszk politikai karikatúrák rajzolója is egyben. Aztán ott volt a város legjobb csillagjosa is, aki csillagásznak tanult, de arra a meggyőződésre jutott, hogy a csillagok igazi üzeneteit teleszkóppal nem lehet megismerni; egy fickó,

aki sok éven át a leglátogatottabb lóversenyeken húzta meg a startpisztoly ravaszát; és így tovább. Idősb e férfiak társaságában szórakozott, és azt mondta a feleségének, egyszerű dolog, ha az embernek olyan barátai vannak, akiktől nap mint nap tanulhat valamit. De már mind meghalt. Barátai egymás után hamvadtak el a lángok közt, és a kávéházat is lebontották, amely megőrizhette volna emléküket. A tíz fivér közül csak ő maradt, és már a feleségek is rég elhunytak. Még az ő kedves felesége is meghalt, ő pedig újránősült, talált magának egy falábú asszonyt, akivel olyan ingerülten viselkedett, hogy ezzel meglepte gyermekeit és unokáit.

– Mivel az én koromban nem sok választásom maradt – mondogatta az asszonynak bántón –, téged választottalak.

Az asszony azzal állt bosszút, hogy Idősb legegyszerűbb kérését sem teljesítette, még vizet sem vitt neki, pedig ezt civilizált embernek nem lenne szabad megtagadnia senkitől. Ártí volt a neve, de a férfi sohasem hívta így. És nem használt becézó alakot sem. Mindig csak azt mondta: „asszony” vagy „feleség”.

Idősb a nagyon öregek összetett egészségügyi problémáitól szenvedett, a belek és a húgycső, a hát és a térd napi vezeklésétől, a szem hályogosodásától, a légzési nehézségektől, a rémálmodtól, a puha gép lassú romlásától. Napjai fárasztó tétlenséggel teltek. Valaha matematika-, ének- és védikus órákat adott, hogy elüsse az időt. De tanítványai mind eltűntek. Maradt a falábú feleség, a homályos televízió és Ifjabb. Ezzel korántsem érte be. Minden reggel bánta, hogy nem halt meg az éjjel. Kétszáznégy családtagja közül már jó néhányan megtértek tüzes nyughelyükre. Elfelejtette, pontosan hányan is, és szükségképpen a nevükre sem emlékezett. Az életben maradtok közül sokan meglátogatták, nyájasan és szeretettel bántak vele. Amikor azt mondta, hogy készen áll a halálra, ami gyakran megtörtént, arcukra fájdalmas kifejezés ült ki, testük természetüktől függően meggörnyedt vagy megfeszült, s vigasztalóan, bátorítóan és persze sértett hangon beszéltek arról, hogy meg kell becsülni az olyan életet, amely ennyire tele van szeretettel. De a szeretet már kezdte bosszantani, mint minden más. A családja moszkítóok zümmögő raja, gondolta, és a szeretet az ő viszkető csípésük.

– Bárcsak lenne egy szűnyogriasztó, amit meggyújt az ember, hogy távol tartsa a rokonait – mondta Ifjabbnak. – Bárcsak lenne az ágy körül egy szűnyogháló, ami nem engedi be őket.

Ifjabb családodott az életében. Nem számított rá, hogy átlagember lesz belőle. Rajongó szülők nevelték fel, akik belecsepegtették a jobb sorsra rendeltettség érzetét, de átlagos fickóként végezte, aki arra ítéltetett, hogy átlagos eredményű tanulmányai után irodai munkát végezzen a városi vízműveknél. Átlagon felüli álmaitól – az országúti utazástól, a vasúti utazástól, a légi utazástól, sőt az úrutazástól – már rég megszabadult. Mégsem volt boldogtalan. Egy kevésbé túlaradó lelket talán megijesztett volna a közepszerűség gyógyíthatatlan betegségének fölfedezése, de ő továbbra is csillogó szemmel mosolygott a világra. Nyilvánvaló életigenlése ellenére azonban mutatkozott némi hiányosság az energiaellátásában. Nem szaladt, hanem sétált, meghozzá lassan – még ifjúsága régmúlt éveiben is. Irtózott a testedzéstől, és szelíden piszkálta azokat, akik edzették magukat. Nem érdekelt sem a politika, sem a mozi és a belőle sarjadzó muzsika mindent elárasztó tömegkultúrája. Az élet felvonulásának semmilyen lényeges elemében nem vett részt. Nyolc évtized nagy eseményei úgy következtek be, hogy ő semmilyen erőfeszítést nem tett előmozdításuk érdekében. Félreállt, és figyelte, ahogy egy birodalom elbukik, egy nemzet pedig fölemelkedik, és nem fejtette ki a véleményét

a dologról. Az íróasztalnál ült. A város vízellátásának fenntartása neki épp elég nagy erőpróbát jelentett. Mégis minden jel arra mutatott, hogy olyan ember, aki élvezzi az életet. Egyetlen gyermek volt, úgyhogy előrehaladott éveiben kevés rokona maradt, aki gondoskodhatott volna róla. Idősb hatalmas családjá már régen örökbe fogadta, hordott neki ebédet, és ellátta mindennel.

Idősb vérei néha előhozakodtak az Idősb és Ifjabb szomszédos lakását elválasztó fal kérdésével: vajon lebontsák-e, hogy a két öregember könnyebben élhessen egymás mellett? Ebben az ügyben azonban Ifjabb és Idősb azonos véleményen volt.

– Nem! – mondta Ifjabb.

– Csak a holttestemen át – tisztázta Idősb.

– Ami úgylátja értelmetlenné tenné az egész ügyet – mondta Ifjabb, mintha ez megoldaná a dolgokat.

A fal a helyén maradt.

Ifjabbnak egy barátja volt, a nála húsz évvel fiatalabb D’Mello, akivel régen együtt dolgozott a vízműveknél. D’Mello egy másik városban, Mumbáiban, a legendás ringyóvárosban, az *urbs prima in Indis*ben nőtt fel, és angolul kellett beszélni vele. Valahányszor D’Mello meglátogatta Ifjabbat, Idősb mogorván viselkedett, és meg sem szólalt, holott titokban büszke volt arra, hogy milyen jól ismeri azt a nyelvet, amelyet ő „a világ első számú nyelvének” nevezett. Ifjabb megpróbálta leplezni Idősb előtt, hogy mennyire várja D’Mello látogatásait; a fiatalabb férfi kozmopolita elevevésétől pezsgett, amelyet Ifjabb lelkesítőnek talált. D’Mello mindig történetekkel érkezett – néha dühös beszámolókkal azokról az igazságtalanságokról, amelyeket Mumbái nyomornegyedeinek szegényei ellen követnek el, néha furcsa anekdotákkal azokról az alakokról, akik a Wayside Innben, Mumbái Kálá Ghóra nevű negyedének híres kávéházában lebzselnek, amely városrészt egy már nem létező lószoborról neveztek el, és amelyről ezt mondogatták: „a Fekete Ló negyed, ahonnan száműzték a fekete lovat”. D’Mello filmsztárokkba szeretett bele (csak távolról persze), és véres részleteket mesélt egy örült gyilkos dáridóiról, aki szabadon grasszál a Trombay negyedben.

– A gazfickó még mindig szabadlábban! – kiáltotta vígan.

Mondandóját gyönyörű nevekkal fűszerezte: Varlí Sea Face, Bándré, Hornby Vellard, Breach Candy, Páli Hill. E helyek mindenestül egzotikusabban hangzottak, mint azok a prózaiak, amelyekhez Ifjabb szokott: Besant Nagar, Adájar, Majilápúr.

D’Mello legszívfacsaróbb története Mumbái nagy költőjéről szólt, aki Alzheimer-kórban szenvedett. A költő még mindig naponta bejárt folyóiratoktól hemzsegő kis irodájába, de nem tudta, miért megy oda. Lába ismerte az utat, ezért ment, aztán a semmibe bámult, amíg el nem jött az ideje, hogy hazatérjen, és akkor lába visszavitte szerény lakhelyére a Churchgate állomás előtti jázminárusokból, lökdösődő utcagyerekekből, dübörgő B.E.S.T.-buszokból, robogós lányokból, szimatoló, éhes kutyákból álló esti tömegben át.

Amikor D’Mello eljött és beszélt, Ifjabbnak az az érzése támadt, hogy egészen más, tevékeny és színes életet él; hogy másodkézből olyan emberré válik, amilyen sohasem volt – dinamikus, szenvedélyes, világban forgó emberré. Idősb, aki észrevette a fényt Ifjabb szemében, ettől elkerülhetetlenül harapós lett. Egy nap, amikor D’Mello a szokásos gesztikuláló lelkesedéssel beszélt Mumbáiról és népéről, Idősb, megtörve hallgatását, angolul ráripakodott:

– Miért nem tér vissza oda a teste is, ha a feje már ott van?

D'Mello azonban szomorúan csóválta a fejét. Már nem jutott hely neki a szülővárosában. Csak álmaiban és beszélgetéseiben volt még mindig az otthona.

– Itt halok meg – felelte Idősbnek. – Délen, a magukhoz hasonló savanyú citromok közt.

Idősb felesége, a falábú hölgy, egyre komiszabb bosszút állt érzéketlen férjén azzal, hogy megtöltötte a lakást a családtagjaival. Ő is nagy, több száz fős családhoz tartozott, és kezdte főképp a fiatalabb rokonokat meghívni, unokaöcsöket és unokahúgokat a feleségükkel meg a férjükkel és különösen babakocsis gyermekeikkel. A sok csecsemő, tipegő, izgága, copfos kislány és lassú, dundi fiú jelenléte beteljesítette anyai vágyait, ugyanakkor nagy elégtételére felpaprikázta Idősbet. Őt a felesége rokon csecsemői dühítették igazán. A rokon csecsemők csörgették a csörgőiket, göcögtek a göcögéseiket, és ordították csecsemőordításaikat. Vagy aludtak, és akkor Idősbnek csendben kellett maradnia, vagy felébredtek, és akkor Idősb nem hallotta a saját szavát sem. Ettek és kakiltak és hánytak, és a széklet meg a hányás szaga ott maradt a lakásban még akkor is, amikor a rokon csecsemők már elmentek, és azzal a szaggal keveredett, amit Idősb még jobban utált: a hintóporéval.

– Az élet végén – panaszkodott Ifjabbnak, akinek lakásában gyakran menedékre lelt az ő meg a felesége véreinek visító hordái előtt – semmi sem büdösebb, mint az élet édes kezdete: a partedik és szalagok, a meleg tej és tápszert, a púzás és hintóporozott hátsók szaga.

Ifjabb kénytelen volt így felelni:

– Nemsokára te is tehetetlen leszel, és valakinek gondoskodnia kell rólad. A csecsemőlélet nemcsak a múltunk, hanem a jövőnk is.

Az Idősb arcán megjelenő fenyegető kifejezésből látta, hogy szavai célba találtak.

Mert igaz, mindketten szerencsések voltak. Nem voltak se vakok, se süketek, és az elméjük sem árulta el őket, mint Mumbái költőjét. Az étel, amit ettek, puha és könnyen emészthető volt, nem vén szarosok papija. És mindenekelőtt még mindig járóképeseek voltak, hetente egyszer még le tudtak kecmeregni az épület lépcsőjén az utcára, majd sétabot és gyakori pihenők segítségével el tudtak csoszogni a helyi postahivatalba, ahol beváltották a nyugdíjszelvényüket. Pedig nem kellett volna elmenniük. Az Idősb lakásában tolongó sok fiatal, akik átkergették a szomszédba, hogy ott veszekedjen Ifjabbal, készen állt arra, hogy lerohanjon az utcára, és beváltsa a törékeny idős urak csekkjét. De az urak nem akarták, hogy a fiatalok rohanjanak helyettük. Önérzet dolga volt, hogy az ember beváltsa a tulajdon nyugdíjszelvényét – ha másban nem is, ebben egyetértettek –, hogy a saját erejéből menjen el a pulthoz, ahol a postai alkalmazott fémrács mögött várta, hogy kifizesse a heti pénzt, amely egy élet szolgálatáért megillette őket.

– Látni lehet a tiszteletet a fickó arcán – mondta Idősb hangosan Ifjabbnak, aki egyre csak hümmögött, mert ő inkább unalmat vagy megvetést látott a rács mögött.

Idősbnek a nyugdíjkirándulás megerősítést jelentett; a heti összeg, bár sovány volt, megbecsülte tetteit, bankjegyekké alakította át a társadalom háláját az életéért. Ifjabb inkább dachból ment.

– Magát én nem érdeklek – mondta egyszer kereken a rács mögötti arcnak. – Semmit sem jelent magának, hogy kiszámolja a pénzt. De amikor magára kerül a sor, és ott áll majd, ahol én, akkor megérti.

A nagyon öreg kor kevés kiváltságának egyike, hogy az ember pontosan kimondhatja, amit gondol, még idegeneknek is. Senki sem feleli azt, hogy fogja be a száját, és

keveseknek van bátorságuk visszabeszélni. Azt hiszik, nemsokára meghalunk, gondolta Ifjabb, úgyhogy nincs értelme vitába bocsátkozni velünk. Tudta, hogy miféle megvetés ül a postahivatali alkalmazott szemében. Az élet nézi le benne a halált.

Aznap, amikor Ifjabb elesett, ő meg Idősb a szokásos délelőtti órán indult küldetésére. Év vége volt. A helyi keresztények, köztük D'Mello, épp megünnepelték Megváltójuk születését, és szilveszter estjének közeledése – a jövő ígéretével, illetve egy végeérhetetlen jövőével, amelyben az ilyen esték sorozata előre meghatározott szakaszok soraként halad a végtelen felé – bosszantotta Idősbet.

– Vagy meghalok a következő öt napban, ami azt jelenti, hogy nekem már nem lesz újév – mondta Ifjabbnak –, vagy megkezdődik egy olyan év, amelyben biztos eljön a vég, és erre aligha kell repesve várakoznom.

Ifjabb sóhajtott.

– A búd meg a borúd lesz – nyögte – az én halálom.

Ezt a mondatot mindketten olyan viccesnek találták, hogy szívből nevettek, aztán lihegtek és fújttak, hogy levegőhöz jussanak. Éppen a lépcsőn ereszkedtek lefelé, úgyhogy némi veszéllyel járt a nevetés. A korlátba kapaszkodtak, és ziháltak. Ifjabb lejjebb állt Idősbnél, már elhagyta a második emeleti lépcsőfordulót. Általában így ereszkedtek le, némi távolságban egymástól, hogy ha valamelyikük esik, ne rántsa magával a másikat is. Túlságosan bizonytalanok voltak ahhoz, hogy bízzanak egymásban. A bizalom is az életkor áldozata.

Az udvaron rövid időre megálltak a mannakassziafánál. Figyelték azóta, hogy apró cserjéből a mostani, húszméteres pompájáig eljutott. Gyorsan nőtt, és bár nem mondták, ez a gyors növekedés zavarta őket, mert a sebesen tovaszálló évekre utalt. Indiai aranyeső: ez volt a másik neve, de akadt még sok. *Kondrai* az ő déli nyelvükön, *amaltász* az észak nyelvén, *Cassia fistula* a virágok és fák nyelvén.

– Már nem nő tovább – mondta Ifjabb helyeslően –, mert megértette, hogy az örökkévalóság jobb a haladásnál. Isten szemében az idő örökkévaló. Ezt még az állatok és a fák is megértik. Csak az emberek ringatják magukat abban az illúzióban, hogy az idő halad.

Idősb felhorkant.

– A fa azért állt meg – mondta –, mert benne van a természetében, ahogy a miénkben is. Nemsokára mi is megállunk.

Szürke puhakalapját a fejébe nyomta, és elindult a kapu felé. Ifjabb fedetlen fővel volt, és hagyományos, fehér *véstit*, hosszú, kék kockás inget meg szandált viselt, de Idősb szeretett a postahivatalba egy európai úr álcájában menni, aki öltönyt meg kalapot hord, és ezüstnyelű sétapálcát forgat a kezében, mint az a Beau-valaki a Piccadillyről, akiről olvasott, vagy a kedvenc régi dalában az az ember, *aki szabadon sétált a Bois de Boulogneban*, aki bankot robbantott Monte-Caarlóban.

Az árnyas utcácskát ragyogó napsütésben fürdőző út váltotta fel, ahol a forgalom zaja elfojtotta a tenger lágyabb muzsikáját. A part csak négysaroknyira feküdt, de a várost ez nem érdekelte. Ifjabb és Idősb lassan elcsoszogott a homeopátiás bolt előtt, a patika előtt, ahol könnyedén be lehetett szerezni csak receptre kapható gyógyszereket az orvosok háborgatása nélkül, a vegyesbolt előtt, amelyben magos és csilis üvegek, tisztított vajas meg importsajtós dobozok sorakoztak, és a járdán álló könyvesstand előtt, ahol népszerű könyvek sok kalózkidását arcátlanul közszemlére tették, aztán tekintetüket a száz méterrel arrébb álló forgalmi lámpára irányították. Ott majd át kell kelniük a

zabolátlan főúton, ahol tucatnyi szállítási forma harcol a helyért. Azután bal kanyar és újabb száz méter séta után a postahivatalhoz érnek. Ötperces út a fiatalnak, legalább fél óra oda is, vissza is a két öregnek. A nap mögöttük volt, és mindkét férfi, miközben lassan araszolt előre, nézte az árnyékát, mely ott nyújtózott a másiké mellett a poros járdán. Mint a szerelmesek, gondolták mindketten, de egyikük sem szólalt meg, mert ellenkezésük túlságosan beléjük vésődött ahhoz, hogy ily gyöngéd gondolatnak hangot adjanak.

Később Idősb sajnálta, hogy nem szólalt meg.

– Ő volt az árnyékom – mondta a falábú asszonynak –, én meg az övé. Két árnyék, ami egymást fedi, ide silányodtunk, így van. Az öregek árnyként, láthatatlanul, közönytől kísérvé járnak a fiatalok világában. De az árnyak látják egymást, és tudják, kik a többiek. Így volt ez velünk is. Meg kell mondanom, mi tudtuk, hogy kik vagyunk. Most pedig árnyék vagyok, és nincs árnyékom, akit elfednék. Ő, aki ismert engem, már semmit nem tud, és ezért én ismeretlen vagyok. Mi más lenne, asszony, a halál?

– Aznap, amikor nem beszélsz tovább – felelte a nő. – Aznap, amikor ezek a hülyeségek nem ömlenek már a szádból. Amikor magát a szádát is felfalja a tűz. Az lesz a nap. – Több mint egy éve csak ennyit mondott a férfinak, aki ebből megértette, hogy az asszony gyűlöli, és sajnálja, hogy Ifjabb esett el.

A robogós lányok miatt történt, akik új Vespájukon a főiskola felé tartottak, és varkocsuk vízszintesen csapkodott mögöttük, ahogy vihogva haladtak a gyilkosság felé. Arcuk élénken élt Idősb elméjében, a hosszú, vékonyé, aki a robogót kormányozta, és mögötte a dundibb barátjánőjéé, aki kapaszkodott, mert féltette a *drága életét*. De az élet az ilyeneknek nem drága. Az élet olcsó, mint a ruha, amelyet egyetlen viselés után szórakozottan elhajítanak, mint a zenéjük, mint a gondolataik. Így ítélte meg őket, és amikor később rájött, hogy egyáltalán nem illik rájuk ez az igazságtalan jellemzés, már késő volt megváltoztatnia a véleményét. Komoly diákok voltak, a vékony elektrotechnikát tanult, a másik építészetet, és távolról sem hagyta őket hidegen a baleset, sőt mindketten szörnyű büntudatot éreztek, és hetekig csaknem mindennap ott álltak némán, fejüket lehorgasztva Ifjabb otthona előtt, csak álltak vezeklően lehajtott fejjel, megbocsátásra várva. De nem volt, aki megbocsásson; aki megtette volna, meghalt, aki pedig megtehetette volna, nem akart. A dölyfös Idősb megvetéssel nézett le rájuk. Mit gondolnak ezek az emberi életről? Hogy ilyen olcsón meg lehet váltani? Nem, hát nem lehet. Ha ezer évig állnak ott, az se lesz elég.

A Vespa imbolygott, ez kétségtelen; ifjú vezetője tapasztalatlansága miatt túl közel imbolygott ahhoz a helyhez, ahol Ifjabb az átkelésre várt. Ő újabban panaszkodott, hogy gyenge a bokája. Azt mondta:

– Néha, amikor felkelek, azt hiszem, hogy nem tartja meg a súlyomat. – Ezt is mondta: – Néha, amikor lemegyek a lépcsőn, aggódom, hogy kifordul a bokám. Azelőtt sosem aggódtam a bokám miatt, de most aggódom.

Idősb szokás szerint ellentmondott.

– A belsőderék aggódj – mondta. – A veséd vagy a májad tönkremegy még a bokád előtt.

De tévedett. A Vespa túl közel jött, és Ifjabb hátraugrott. A bal lábára érkezett, és a bokája valóban kifordult, ami egy második kis ugrást idézett elő, mintha Ifjabb menteni akarná magát. Úgyhogy furcsa esés volt, inkább amolyan ugrabugra, de végül következett a zuhanás, és Ifjabb hátrafelé bukva bevverte a fejét a járdába, nem elég erősen

ahhoz, hogy elájuljon, de azért elég erősen. A tüdeje se bírta. Nagy szusszanással áradt ki belőle a levegő, amikor nagy puffanással lezuhant.

Idősbet túlságosan lefoglalta, hogy üvöltözzön a Vespán ülő rémült lányokkal, és orgyilkosnak meg még rosszabbnak nevezze őket, ezért nem vette észre a pillanatot, amikor megtörtént a dolog, aminek végül valamennyiünkkel meg kell történnie, amikor az utolsó kis pára kiárad a szánkból, és belekeveredik a bűzös légbe.

– A lélek, akármi legyen is – mondta Ifjabb annak idején. – Nem hiszek a halhatatlan lélekben, de nem hiszek abban sem, hogy csupán húsból meg csontból lennénk. Hiszek egy halandó lélekben, önmagunk testetlen lényegében, ami ott lappang a testünkben, mint egy élősködő, virul, amikor virulunk, és meghal, amikor meghalunk.

Idősb merevebb volt vallási hiedelmeiben. Gyakran olvasta az ősi szövegeket, és a szanszkrit hangzását hasonlatosnak találta a szférák zenéjéhez – e kifinomult és mély szövegek még arra is képesek, hogy feltegyék a kérdést: maga a teremő entitás érti-e teremtett világát? Valaha e szövegeket tárgyalta a tanítványaival, de már rég nem jött egyetlen tanítvány sem, ezért kénytelen volt hallgatni a lét nagy dolgairól. Az ősi kétértelműségek megörvendeztették; Ifjabb laikus filozófiai találmánya, a halandó lélek banális dolog volt azokhoz képest.

Így gondolta Idősb, és mivel éppen szónokolt, elmulasztotta azt az árulkodó kis párát, ami meggyőzhette volna arról, hogy gondolja át ezt még egyszer. Egy pillanat múlva már nem létezett Ifjabb, csak egy test a járdán, egy dolog, amitől meg kell szabadulni, mielőtt a trópusi hőség elvégzi rajta bűzös művét. Csak egyet lehetett tenni. Idősb benyúlt a barátja zsebébe, és kivette a nyugdíjszelvényt. Aztán elküldte a robogós lányokat a lakásába, hogy beszéljenek a feleségével meg a rokonaival, és egyedül indult a küldetésére. Lesz még idő megemlékezni a halálról. A pálakádi Aijarok vagy Aijárok hagyományai szerint, akiktől ő is, Ifjabb is eredt, a halottak tiszteletére végzett szertartások tizenhárom napon át tartanak.

Másnap reggel a déli féltekén, Idősb szülővárosától messze, de nem elég messze, nagy földrengés rázta meg az óceán fenekét, s a hatalmas víz, amely a föld kínjára a tulajdon kínjával felelt, egy sor hullámba gyűjtötte magát, és útnak indította fájdalmat a földgolyón. Két ilyen hullám végighaladt az Indiai-óceánon, és reggel háromnegyed hétkor Idősb érezte, hogy ágya megrázkódik. Heves és rejtélyes remegés volt ez, hiszen ebben a városban még sosem rengett a föld. Idősb fölkelt, és kiment a verandára. A szomszédos veranda persze üres volt. Ifjabb elhunyt. Ifjabb már hamu. A szomszédok mind kint álltak az utcán hiányos öltözékben, csak pokrócot terítettek a vállukra. Mindenkinél szólt a rádió. A földrengés epicentruma Szumátra távoli szigete mellett volt. A remegések megszűntek, és az emberek folytatták a napjukat. Két és negyed óra múlva megérkezett az első óriási hullám.

A parti területeket szétzúzta. Az Elliot-partot, a Marina-partot, a tengerparti házakat, az autókat, a Vespákat, az embereket. Délelőtt tíz órakor a tenger újabb támadást intézett a part ellen. A halottak száma nőtt: az elveszett halottaké, akiket elsodort a tenger, a környezetüktől elvágott halottaké, akik a megmaradt homokpadkákon kötöttek ki, a darabokra szakadt halottaké, mindenütt a halottaké. A hullámok nem jutottak el Idősb házáig. Idősb utcája sértetlen volt. Mindenki élt.

Kivéve Ifjabbat.

Szerencse, hogy a hullámok délelőtt érték el az Elliot-partot. A romantikus ifjak, akik ott nevetgéltek és flörtöltek esténként, mind meghalnak, ha a hullámok akkor érke-

nek. A fiatal barátok és szerelmesek tehát életben maradtak. A halászoknak nem volt ekkora szerencsájuk. A közeli halászfalu – Nocsikuppam – megszűnt létezni. A tengerparti templom állva maradt, de a halászkunyhók, a katamaránok és maguk a halászok elpusztultak. Akik életben maradtak közülük, azt mondták, hogy gyűlölik a tengert, és nem térnek vissza hozzá. Sokáig nehezen lehetett halat kapni a piacokon.

Idősb nem szerette azt a japán szót, amellyel megnevezték a halál vizeit. Az ő szemében a hullámok magát a Halált jelentették, és nem kellett másik név nekik. A Halál eljött a városba, eljött aratni, és elvitte Ifjabbat meg a sok ismeretlent. A hullámok nyomában erdőként vették körül a zajok és tevékenységek, amelyek elkerülhetetlenül követik a csapásokat: a jóságosak derék viselkedése, a kétségbeesettek és a hatalmasok ádáz viselkedése, a céltalanul áramló tömegek. Eltévedt a hullámnymorogásában, és nem látott semmit, csak a szomszédos, üres verandát, lent, az utcán pedig a lehajtott fejű lányokat. Híre jött, hogy D’Mello is az eltűntek közt van. D’Mello is elment. Talán nem halt meg. Talán egyszerűen hazament végre, az ő legendás Mumbái városába, az ország másik partjára, abba a városba, amely sem délen, sem északon nincs, hiszen határváros, a legnagyobb, a legcsodásabb és a legrettentőbb minden hely közül, a határok megalopolisza, a köztes hely. De az is lehet, hogy D’Mello megfulladt, és a Halál azzal, hogy lenyelte, megtagadta testétől a sír keresztény méltóságát.

Ő, Idősb volt az, aki könnyörgött a halálért. A Halál őt mégis életben hagyta, elvitt sok mást, elvitte még Ifjabbat és D’Mellót is, hozzá azonban nem nyúlt. A világ értelmetlen. Semmilyen értelem nincs benne, gondolta. A szövegek üresek, és az ő szeme vak. Talán ebből fennhangon is mondott valamit. Sőt lehet, hogy ordította. Az utcán álló lányok felnéztek rá, és a zöld madarak felrebbentek az aranyesőfárról. Aztán egyszer csak azt képzelte, hogy a szomszédos, üres verandán árny mozog. Felkiáltott:

– Miért nem én?

Válaszképpen az árny odalebbent, ahol Ifjabb szokott állni. A halál és az élet két szomszédos veranda volt. Idősb állt az egyikén, ahogy mindig, a másikon pedig Ifjabb, az árnyéka, a névrokona, sokéves hagyományaik szellemében vitakozott.

Takács Márton

GORCSEV IVÁN ROSSZ NAPJAI

első

tekintve szebb napjainkat, talán nem akkor kéne,
hogy eszembe juss, amikor reggelente gyalogolok
a végállomás felé, az erős vizeletszagban.
ne érts mindig félre, nem az illatod volt rossz,
és talán arról az italboltról sem illene ilyet mondanom,
ahová dolgaink végeztével éjjelente jártam.